

L'establiment de la Universitat a Cervera. Les novetats en l'organització de l'ensenyament superior. L'arxiu de la Universitat de Cervera

Montserrat Garrich
Esbart Català de Dansaires

1. BARCELONA VERSUS CERVERA, EL GRAN CANVI DE MODEL DE CENTRE D'ENSENYAMENT SUPERIOR

Don Felipe Quinto, por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de las dos Sicilias, de [...].

Por quanto las turbaciones pasadas del Principado de Cataluña obligaron mi providencia à mandar se cerrasen todas sus Universidades, por haver los que concurrían en ellas fomentado muchas inquietudes; mas viendo reducido à mi obediencia todo aquel Principado; y reconociendo la obligacion, en que Dios me ha puesto, de atender à el bien de aquellos Vassallos, y no permitir que las torpes sombras de la ignorancia obscurezcan el precioso lustre de las Ciencias: he resuelto restituir à sus Naturales esta común utilidad, eligiendo para general comprehension de todas las Ciencias, buena crianza de la juventud, y esplendor de esta Monarquía, una Universidad, que siendo emula de las mayores de Europa, en riquezas, honores y privilegios, combide à los Naturales, y Estrangeros à coronar su grandeza con el mas autorizado concurso: Y teniendo muy presente mi gratitud, quanto he debido al amor, y constante lealtad de la fidelissima Ciudad de Cervera, en todo el tiempo que ocuparon los Enemigos aquel

Principado, como acostumbrado à mantener siempre firme la fe prometida à sus Soberranos: Y siendo sano su temperamento, y proporcionada su situacion, no siendo Plaza de Armas, donde los Militares suelen turbar la quietud de los Estudios, la he elegido para Theatro Literario, unico y singular de aquel Principado; à cuyo fin he mandado hazer diseño, y planta de un magestuoso Edificio à proporcion de la idea formada de esta Universidad. Y para darla principio la he aplicado las seis mil libras de renta, que sobre Generalidades de Barcelona pagava aquella ciudadada à su Universidad, con mas todas las Rentas Eclesiasticas, y Seculares, que gozava dicha Universidad, y las de Lérida, Gerona, Vich, Tarragona, y demas del principado, las quales [...].

Y asi lo tendrá entendido para su cumplimiento. En Segovia à once de Mayo de mil setecientos y diez y siete. Al Governador del Consejo, Yo El Rey.²³⁰

A la ratlla del 1700, la ciutat de Barcelona disposa d'estudis superiors consolidats en la Universitat de l'Estudi General. Aquest centre, amb l'edifici al capdamunt de l'actual Rambla barcelonina, és el successor del l'instituït l'any 1450 a la ciutat. Governat per un rector és, de fet, en mans dels consellers de Barcelona a tots els efectes: econòmics, jurídics i organitzatius. Tots els actes universitaris d'importància són presidits pel conseller primer i, si aquest hi manca, pel segon, el tercer o aquell que entre els cinc primers estigui disponible. L'obertura del curs i el seu tancament, la festa patronal anual, el nomenament de catedràtics i, en definitiva, qualsevol activitat de relleu. Els consellers seuen a la presidència dels actes acadèmics i encapçalen les comitives de rebuda i comiat de tots els convidats de la Universitat. En representació del Consell de Cent, aproven els plans d'estudi, dicten els sous, nomenen els càrrecs, assumeixen el cost de les despeses i tenen a les seves mans la potestat màxima. El Consell de Cent barceloní és l'autèntic responsable de la Universitat i tots els afers i decisions passen per ell.

Quan les instal·lacions de la Universitat no poden acollir algun acte protocol·lari, es duu a terme a l'edifici de l'Ajuntament barceloní. I viceversa, quan el Consell de Cent no es pot reunir al Saló de Cent, per situacions d'inestabilitat ciutadana i de revolta, ho fa a la seu de la Universitat de l'Estudi General, l'edifici de la qual és oficialment la seva seu substitutòria.

La documentació de la Universitat és considerada documentació municipal i per això forma part de la documentació de la ciutat de Barcelona i actualment es troba, en bona part, entre les sèries arxivístiques conservades i custodiades a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.²³¹

El trasllat de la universitat barcelonina a Cervera, primer provisionalment i a partir de l'any 1717 de manera definitiva, provocarà el final d'una manera de fer que ja no es tornarà de produir mai més. Amb aquest es produeix el trencament de la tradició

barcelonina d'establiment universitari depenent del poder municipal i governat per aquest. El municipi ja no exercirà mai més el seu poder damunt la universitat. És una més de les conseqüències que el 1714 deixa a Barcelona: el municipi i la universitat agafaran camins diferents i no es tornaran a trobar mai més, ni quan, a partir de 1837, el centre universitari emprèn el retorn a Barcelona. Amb Cervera es produeix l'aliança entre la monarquia i l'ensenyament superior.

El naixement del centre universitari cerverí afecta Barcelona. Però les conseqüències són molt més importants, ja que afecta, també, tot el sistema d'ensenyament superior de Catalunya. A Cervera s'instal·la un centre d'estudis superiors amb la creació d'una organització universitària *exnuova*. És el gran canvi de model de centre d'ensenyament superior a Catalunya.

2. L'ESTABLIMENT DE LA UNIVERSITAT A CERVERA: LES DIFICULTATS

Als inicis del mil set-cents, Catalunya disposa de nombrosos centres d'ensenyament superior. Es compten fins a set universitats repartides per tot el territori català: Lleida, Barcelona, Girona, Tarragona, Solsona, Vic i Tortosa. A aquests s'han d'afegir altres centres on s'imparteixen estudis superiors, la majoria dels quals són en mans de l'Església. A Barcelona, l'anomenat Col·legi de Cordelles, en mans dels jesuïtes i situat al costat mateix de la Universitat, n'és un dels molts exemples.

El model de centre universitari no és homogeni, ni en la fundació, ni en l'organització. De fet, Catalunya té una considerable dispersió universitària, un minifundisme universitari, que fa que en alguns casos sigui difícil el manteniment de la matrícula, de la plantilla docent i del nivell d'estudis. Sovint els recursos són massa minsos i l'ensenyament decadent. La corrupció també és una xacra que cal combatre.

Un cop passat el setembre de 1714, Berwick i T'Serclaes, generals de l'exèrcit de Felip V, prenen la decisió de treure la universitat fora de Barcelona per poder controlar millor la ciutat i, així, a conseqüència del decret de Nova Planta, la universitat és traslladada a la ciutat de Cervera.

Els autors que han tractat aquest tema no coincideixen en els motius i les causes que van fer que Barcelona quedés òrfena d'universitaris. Entre els historiadors, dos grups que defensen posicions oposades, segons estiguin d'acord o no que Felip V va establir la universitat a Cervera per infringir un càstig a Barcelona, la ciutat que li havia estat contrària, i afavorir Cervera, que s'havia mantingut fidel a la seva persona.

Les causes del trasllat dels estudis superiors a la capital del Segarra no són el tema d'aquesta comunicació, ni l'espai idoni per tractar-les, ja que fer-ho seria motiu d'una

²³⁰ *Decreto de erección de la Real Universidad de Cervera*. Transcripció de Manuel Rubio y Borrás, *Historia de la real y pontificia Universidad de Cervera*, vol. I, p. 431.

²³¹ Sèries *Deliberacions, crides e ordinacions i Estudi general* de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

altra comunicació. Per això, i recollint el que els especialistes han assenyalat,²³² aportem la relació d'arguments que afavoreixen Cervera damunt Barcelona: la revenja i el càstig del rei a la ciutat de Barcelona, la desarticulació de les institucions catalanes, la indefensió de les institucions barcelonines, la voluntat de no patir cap limitació al poder reial, la desavinença entre el rei i el claustre de la Universitat de Barcelona a causa de la desobediència d'aquesta, en el desacord en l'establiment de les càtedres de jesuïtes i també en la negativa que l'edifici universitari s'usi com a hospital militar; i, per últim, la voluntat d'allunyar els efectes de l'estudiantat de la ciutat de Barcelona.

A favor de Cervera, s'argumenta l'agraïment de Felip V a la fidelitat d'aquesta ciutat; la voluntat de concedir-li privilegis i honors; la seva centralitat geogràfica; la tranquil·litat de la ciutat de Cervera en no disposar de destacament militar; la bona comunicació des d'arreu del Principat i les gestions dutes a terme per la delegació cer-verina a Madrid en defensa d'aquesta ciutat com el millor emplaçament davant de la proposta d'altres ciutats catalanes. Són els arguments aportats per Ferran Soldevila²³³ o Manuel Rubio²³⁴ i molts altres historiadors. L'opinió favorable de jesuïtes, especialment confessors personals de Felip V, a favor de Cervera també és important. La Companyia de Jesús veu en Cervera l'oportunitat, escatimada des de sempre a Barcelona, d'intervenir en l'ensenyament superior.

Per contra, altres autors, amb Joaquim Prats²³⁵ al capdavant, argumenten que l'establiment de la universitat a Cervera i el consegüent tancament de la resta de centres universitaris catalans, no es deu a l'afany repressiu de Felip V, sinó que és fruit de la seva voluntat reformista i racionalitzadora, de voler exercir el monopoli sobre els estudis superiors a Catalunya, de voler reforçar el poder reial sobre la universitat. Aquest objectiu serà dut a terme per membres d'un sector de caràcter regalista i reformista de l'administració de Felip V, amb persones afins totalment al rei. Luís Curiel, l'autèntic responsable de la universitat cer-verina, en forma part.

El monarca aprofitarà la indefensió de les institucions catalanes per concentrar els estudis superiors en un únic centre amb l'objectiu de posar ordre al dispers sistema d'ensenyament superior català i d'aquesta manera donar relleu, potència, mitjans i recursos a una universitat que vol que tingui l'altura i el reconeixement de les de Salamanca o Alcalá de Henares. Per aconseguir-ho, Felip V tornarà a intentar d'assa-

²³² Joaquim PRATS (1993), *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*; de lectura imprescindible, ja que ho tracta en extensió.

²³³ Ferran SOLDEVILA (2013), *Barcelona sense universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*, Barcelona, Universitat de Barcelona. Facsímil de l'edició de 1938.

²³⁴ Manuel RUBIO BORRÁS (1915-1916), *Historia de la real y pontificia Universidad de Cervera*, Barcelona, Librería Verdager.

²³⁵ Joaquim PRATS (1993), *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*, Lleida, Pagès Editors.

jar²³⁶ la creació d'un nou tipus de centre, amb una organització nova, creada per ell mateix i dirigida per persones molt d'acord amb el seu ideari. El rei fa traslladar tots els estudis superiors, amb el tancament de les universitats, a Cervera per dissenyar, crear, organitzar i governar un gran centre d'estudis superiors diferent del tot als anteriors en funcionament a Catalunya, en especial al de la ciutat de Barcelona i que ha estat qualificat per alguns d'agosarat, innovador i modern.²³⁷ El projecte, però, té uns inicis plens d'instabilitats, dubtes, entrebancs i dificultats, i no serà fins el 1726, amb els estatuts de Felip V i quan Luis Curial i Francesc de Queralt ja són morts, que iniciarà una etapa d'estabilitat.

La idea del monarca respecte al centre universitari és clara i decidida. Però l'entorn administratiu, l'aparell d'estat no s'hi veu implicat, no hi col·labora i, en alguns casos, no hi està d'acord. Té contraris al Consejo de Castilla, a la Junta Superior de Justicia, que arriba a proposar el retorn de la situació anterior al 1714, a la Real Audiencia de Barcelona; els principals funcionaris de la corona i, entre aquests el capità general de Catalunya, tampoc ajuden a formalitzar el projecte. Les autoritats eclesiàstiques catalanes, els capítols catedralicis catalans, tampoc hi són favorables, ja que els deixa fora de les decisions i el control però els obliga a fer aportacions econòmiques per al manteniment d'un projecte que veuen aliè.

Fins i tot els principals prohoms barcelonins afins al Borbó s'hi enfronten per deixar la ciutat òrfena d'estudis superiors, pels privilegis cer-verins, per forçar els seus fills a anar a estudiar a Cervera, ja que Felip V prohibeix fer-ho a l'estranger, i pel fet que a Barcelona l'ensenyament queda en mans dels convents i centres religiosos. El capità general retarda l'execució d'ordres reials i actua amb deixadesa en no exigir el compliment de l'ordre d'entrega dels béns, joies i documents de les universitats anteriors a la de Cervera. En definitiva, i com argumenta Prats,²³⁸ els tècnics i polítics que conceben el projecte polític de Nova Planta no són els responsables de la idea, el disseny i la creació de la Universitat de Cervera.

Malgrat totes les dificultats i malgrat el tancament i l'aïllament dels intel·lectuals i els científics espanyols i catalans que els incomunica de la resta d'universitats europees, la Universitat de Cervera serà una realitat que assolirà una situació i uns resultats millors dels esperats, tot essent una de les més poblades i potents econòmicament de la corona.

²³⁶ Felip V ja ho ha intentat altres ocasions a Sevilla, Salamanca, entre altres, sense èxit a causa de l'alt grau d'autonomia de les organitzacions universitàries.

²³⁷ Segons opinió de Manuel Rubio, Pilar Llopart i Jordi Torra, entre altres autors.

²³⁸ Joaquim PRATS (2004-2006), «La experiencia cer-verina y las fluctuaciones reformistas en las facultades jurídicas de la Universidad de Cervera», *Ius Fugit*, núm. 13-14, p. 51-75.

3. CERVERA, CAPITAL DE L'ENSENYAMENT SUPERIOR

La vida de la Universitat de l'Estudi General de Barcelona viu amb una relativa normalitat fins el mes d'octubre de 1713. La Universitat té, però, una actitud clarament hostil a Felip V. Estudiants i professors formen part dels grups de voluntaris dels batallons de la Coronela. Al primer o de la Trinitat: sis cirurgians i sis estudiants; al cinquè o de Sant Sever: cent quaranta-cinc estudiants de teologia, filosofia i medicina. Un grup forma part del regiment de fusellers per escortar la bandera de Santa Eulàlia. A aquest fet cal sumar-hi l'hostilitat de la universitat pels jesuïtes. La bona relació de Felip V amb els jesuïtes, que mantenen un tens pols amb la Universitat, agreuja les dificultats per a una bona relació.

Quan es decideix treure la Universitat de l'Estudi General com una de les mesures de pacificació de la ciutat de Barcelona, els estudis queden suspesos el dia 16 de setembre de 1714 i, dos mesos més tard, els estudis superiors són traslladats a Cervera i Girona de forma provisional. El 4 de desembre de 1714, el secretari de la Real Junta nomena els catedràtics i els convoca per començar el curs que s'inaugura a Cervera el dia 7 de gener. A Barcelona hi resta el rector i els estudis de medicina i gramàtica. A Cervera s'hi trasllada el vicerector i les facultats de teologia, lleis i canons i filosofia i, fins l'any 1717, conviuen els dos centres. A partir de l'any 1715 comença a gestionar-se la universitat única de Catalunya i l'elecció de la ciutat on s'instal·larà. Algunes ciutats opten al centre universitari: Barcelona, Lleida, Cervera, Girona i Granollers.

Ja s'han comentat les bones característiques que els ideòlegs de la universitat veuen en Cervera. Per a aquesta població, recentment nomenada ciutat i fidelíssima per Felip V, la instal·lació d'un centre universitari és una gran oportunitat. La vida cerverina canvia amb l'arribada de l'estudiantat i el professorat: impuls cultural, dinamització de l'agricultura i de la construcció, moviment econòmic i, també, protagonisme, centralitat i capitalitat en un aspecte destacat, com és l'universitari. Nova vida, no exempta, però, de certs conflictes.

Interinament la universitat s'instal·la a Cervera. Fins el 1716 no es pren la decisió d'ubicar definitivament una universitat a Cervera. Per tant, entre els inicis de 1715 i l'establiment definitiu a Cervera es produeix un període de diversos mesos en què el futur universitari català està per decidir i no és fins el 1717 que la universitat disposa d'organització i govern.

4. LUIS CURIEL I FRANCESC DE QUERALT, ELS ARTÍFEXS DE LA UNIVERSITAT DE CERVERA. L'ORGANITZACIÓ INICIAL

La instal·lació, organització i consolidació del centre d'estudis superiors de Cervera és obra de dos homes proborbònics de caràcter constant i tenaç: el protector Luis Curiel i el canceller Francesc de Queralt. Luis Curiel és nomenat per Felip V protector

de la Universitat de Cervera el dia 24 de setembre de 1717 i exerceix aquest càrrec fins a la seva mort l'any 1725. Cavaller de l'orde de Santiago i conseller del Consejo de Castilla, Curiel és un home d'absoluta confiança del monarca davant de qui té influència reconeguda.

Com a protector és la persona que impulsa el centre i despatxa amb el rei tots els assumptes relatius a l'establiment i organització d'aquest. Per delegació del monarca, Curiel exerceix la jurisdicció reial, és el responsable del cobrament de rendes, gestiona i obté els privilegis, com per exemple el privatiu d'impremta. En el seu moment vetlla per la construcció del magnífic edifici proposat pel rei, per aconseguir suport pels estudiants, per impulsar la redacció dels estatuts de 1726 que doten de marc legal definitiu, per la bona remuneració dels catedràtics, etc. Amb els objectius ben clars, i amb Francesc de Queralt i Reart al seu costat, dedica una part de la seva vida al fet que la Universitat de Cervera sigui una realitat i tingui l'estatus que Felip V demana.

Francesc de Queralt i Reart neix a Barcelona el dia 13 d'abril de 1686. Fill dels comtes de Santa Coloma de Queralt, s'educa en el barceloní Col·legi de Cordelles, on estudia llatí i arts, per passar més endavant al Seminari jesuïta per seguir els estudis de teologia sagrada i entrar en la Companyia de Jesús. Es doctora en teologia sagrada a la Universitat de l'Estudi General de Barcelona i un cop obtingut aquest grau inicia els estudis de teologia moral. Felipista convençut i declarat, roman a Barcelona durant el setge de la ciutat i hi destaca pels seus serveis a l'hospital en la cura dels ferits i malalts, segons relata el seu contemporani Miquel Conill, que afirma que Felip V no podia fer millor tria que Queralt per al càrrec de canceller.²³⁹ En establir-se els estudis superiors a Cervera, el rei el nomena per regentar una càtedra de teologia. L'any 1717 és nomenat ardiaca major i mestrescola de la catedral de Lleida, nomenament imprescindible per accedir al càrrec de canceller a Cervera, que exerceix fins l'any 1725, quan a causa de malaltia viatja a Santa Coloma, on mor el 30 de juliol. Com a canceller concentra en la seva persona el poder escolar, eclesiàstic i jurídic.

Els seus biògrafs destaquen de Queralt el caràcter seriós, correcte, prudent, poc imperiós, agradable i afable, trets que li fan guanyar l'afecte, el respecte i l'estimació de tothom. A Cervera posa el zel en els estudiants, pels quals vetlla, els atén i visita quan estan malalts. La seva acció vol prevenir més que castigar, i per això reuneix els estudiants per oferir-los un sermó periòdic que els porti a la reflexió, a la bona conducta, l'assistència i a la dedicació en l'estudi. Amb els catedràtics s'esforça pel correcte acompliment d'horaris, tot avisant-los dels descuits, procurant que siguin respectats, donant-los suport i agraint-los la feina.

²³⁹ Miquel CONILL (1736), *Heroica vida y ejemplares virtudes del venerable doctor D. Francisco de Queralt, arcediano mayor y maestro-escuela de la Santa Iglesia de Lérida y Primer Cancelario de la...*, Cervera, Universitat / Manuel Ibarra.

A Cervera s'instal·len les facultats de Filosofia, de Lleis i Cànon, de Teologia i de Medicina. El grau de batxiller permet l'exercici de la professió, el de llicenciat permet accedir a l'ensenyament no universitari i el de doctor permet l'exercici docent a l'ensenyament superior. La Facultat de Filosofia consta de tres cursos que donen el grau de batxiller. Estudis selectius permeten l'ingrés a les altres facultats i l'exercici professional. Lleis i Cànon tenen quatre cursos cadascuna per obtenir el grau de batxiller i dos més pel de llicenciat. La pràctica, la preparació d'un tema i la dissertació d'aquest en llatí permeten l'obtenció del doctorat. A la Facultat de Teologia s'obté el grau de batxiller amb cinc cursos i el de llicenciat amb dos cursos més i un examen.

Per dirigir el centre, Felip V dota la universitat de l'organització necessària. Malgrat l'existència de la figura del protector, aquest càrrec no forma part de l'organització universitària, sinó que és una figura externa. El canceller reuneix l'autoritat civil, criminal i escolàstica, i n'és la persona executora. És el responsable del personal docent, del no docent i de l'alumnat i disposa d'informació de la vida i els costums de tots ells. És considerat el «pare dels estudiants» i com a tal vetlla per la seva salut física, moral i espiritual, visita mensualment els catedràtics per conèixer la seva tasca i situació. Ordena els serveis de rondes nocturnes, a les quals participa juntament amb el jutge, agutzil, bidells i altre personal. Convoca el Claustre amb ordre del dia i el presideix. Té poder per atorgar llicència per llegir llibres prohibits. Autoritza les activitats festives i les presideix.

Al Claustre celebrat el dia 12 de desembre de 1717, s'escullen les persones que hauran d'ocupar els nous càrrecs de rector i el de vicerector, Domingo Nuix i Gaspar Vila respectivament, que són nomenats el dia 22 de gener de 1718. Les desavinences per les atribucions, per exemple per la realització de la matrícula, fan que aviat canceller i rector estiguin enfrontats, per la qual cosa amb data de 31 de març Felip V mana extingir els càrrecs de rector i vicerector i totes les atribucions queden a la mà del canceller. Aquesta concentració d'atribucions en un sol càrrec serà, amb el temps, el model generalitzat als centres universitaris, de forma que es pot considerar precursora.²⁴⁰

L'estructura organitzativa principal contempla els càrrecs unipersonals de secretari, de majordom o tresorer, de jutge d'estudi, de síndic i de dos bidells, a més d'altre personal de suport. A aquests cal afegir el Claustre, de caràcter col·legiat, considerat el tercer poder a la universitat. El secretari és el cap de l'administració de la Universitat i, per tant, el responsable de tota la documentació generada per aquesta, la seva custòdia i conservació. És, en conseqüència, el responsable màxim de l'Arxiu universitari. El majordom o tresorer té el control de l'economia. Pot cobrar, pagar i reclamar el pagaments dels deutes; paga els catedràtics per Nadal, per Pasqua florida i a final del curs. Assisteix a tots els actes i seu al costat del secretari.

²⁴⁰ Joaquim PRATS (1993), *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*, Lleida, Pagès.

El jutge d'estudi és el càrrec que Felip V crea en anul·lar els de rector i vicerector. Ha de ser un eclesiàstic jurista de professió i no pot ser cerverí. Ajuda el canceller i el delega, visita un cop al mes els catedràtics per obtenir informació sobre la seva tasca docent. Quan cal visita els estudiants per comprovar els seus estudis. Participa en les rondes nocturnes amb l'ajut dels bidells i l'agutzil. El síndic té la missió de representar la Universitat fora d'aquesta en qualsevol plet, judici o altra gestió jurídica, sigui a la mateixa Cervera o arreu de l'estat espanyol. Per la seva responsabilitat és una persona clau per resoldre qualsevol acció contra la universitat o a favor d'aquesta.

Els bidells, major i menor, forçosament cerverins i catalans, tenen al seu càrrec el control de les aules i la llibreria i el compliment horari. Han d'obrir les aules cada matí i comprovar que estiguin netes, endreçades i amb el material a punt. A l'hora convinguda, el bidell menor ha d'obrir la llibreria o biblioteca i vetllar perquè no en surti cap llibre. Al final de les classes, deixen les instal·lacions tancades i en bon estat.

Tenen competència per controlar l'horari dels catedràtics i anotar els retards per aplicar-los, posteriorment, la sanció convinguda. També vetllen pel compliment horari i l'assistència dels alumnes i n'informen el jutge d'estudi i canceller. Amb la resta de personal, també formen part de les rondes nocturnes. Altres càrrecs importants són l'arxiver, els visitadors d'arxiu i biblioteca, l'impressor, el carceller, el comptador, el procurador, etc.

5. L'ARXIU DE LA UNIVERSITAT DE CERVERA

A la Universitat de Cervera apareix la responsabilitat de custodiar i conservar els documents importants de la universitat. Malgrat que probablement l'Arxiu i l'arxiver ja existeixen abans de l'etapa cerverina, cal remarcar que Felip V és el responsable de la primera legislació sobre ambdós. És una de les responsabilitats assignades al secretari, segons es detalla al títol 34 dels *Estatutos dados á la de Cervera* per Felip V datats el 4 de juny de 1726: «Ídem estatuímos, sea de la obligación del secretario, además de lo que le va ordenado en los párrafos 23, 24, 25 y 28 del título 2º del Claustro, tener razón de todos los papeles de importancia que la Universidad tiene en su Archivo.»²⁴¹

És una de novetats de l'organització universitària de Cervera. Felip V té la ferma voluntat de disposar d'un arxiu organitzat, amb un responsable assignat. Vol que la documentació estigui disposada amb criteris arxivístics clars: inventariada, endreçada i localitzable. Vol garantir-ne l'accés controlat, assegurar-ne l'originalitat i validesa dels documents i controlar-ne l'entrada i sortida de les instal·lacions de l'Arxiu.

Fins al tancament de les universitats catalanes, el 1714, cadascuna disposava de la seva documentació segons la seva organització particular i, molt especialment, segons

²⁴¹ Transcripció de Manuel Rubio y Borrás, *Historia de la real y pontificia Universidad de Cervera*.

la seva adscripció o dependència. A Barcelona, la documentació universitària és considerada documentació municipal i, per tant, com la resta de tota la documentació de la ciutat és custodiada per l'arxiu administratiu municipal.

Quan la Universitat de Cervera es formalitza, Felip V mana que els principals béns de les anteriors universitats es traslladin a Cervera. Concretament vol concentrar a la nova universitat la documentació essencial dels centres tancats: actes fundacionals i estatuts; documents econòmics que permetin disposar dels béns i reclamar el pagament de censos, impostos i privilegis; documentació acadèmica principal: llibres de matrícula, de graus, de nomenament de catedràtics, i altres. També ordena l'entrega dels objectes institucionals i joies: caixes, campanes, plats, bastons, insígnies, segells, rellotges, birrets i togues. A més de les raons jurídica i econòmica, el rei té un clar objectiu organitzatiu: documents i objectes són inventariats i formen part de l'Arxiu.

Per executar l'ordre disposa que el síndic de Cervera, Francisco de Haro y Agüero, viatgi per Catalunya a totes les antigues universitats per demanar i confiscar les joies, la documentació i la roba institucional i per reclamar l'aportació econòmica i les rendes que tenien, així com els diners cobrats a partir de 1714. L'ordre, però, representa per a Haro, un llarg trajecte de molts mesos, ple d'ajornaments, mitges veritats, gestions inacabades i de fracassos que fan de l'ordre reial es converteixi gairebé en un malson.

Girona és potser la universitat que més objectes entrega a Cervera: dos anells d'or, la campaneta de coure, el juratori d'argent, una arca, el rellotge de sorra, el llibre de professió de fe dels graus, vint-i-set togues de tafetà de colors amb les seves borles, tres parells de guants i altres objectes menors. No entrega els llibres de matrícula ni de graus argumentant que es troben a l'Arxiu Municipal. Barcelona posa en mans d'Haro diversos objectes i documentació: tres maces de plata, el juratori i la campaneta, quatre rellotges de sorra, dues caixes, set borles, un llibre per conferir graus i un d'agregacions de doctors i altres objectes menors. Un conjunt patrimonial ben escàs i minso. Haro no aconsegueix cap altre document, ja que formen part dels fons documentals municipals.

Aquestes són les dues universitats que més patrimoni documental i objectual aporten a la Cervera. Lleida, on no es localitzen les joies, transfereix els béns civils però bona part no arriba a Cervera fins l'any 1736. De la resta: ben poca cosa més, malgrat els constants esforços del síndic de Cervera i els reiterats recordatoris perquè es compleixi la instrucció del monarca. En aquest sentit, el protector es queixa sovint davant del rei, ja que veu com els responsables administratius no s'esforcen i el porten a expressar al confessor del rei, el gener de 1719, que «En Cataluña no hay Ministro que no está opuesto a Cervera y lo demuestra el descuido del Capitán General y la Audiencia».²⁴² La resposta del confessor a Curiel és clara: les grans obres tenen principis difícils.

²⁴² Transcripció de Manuel Rubio y Borrás, *Historia de la real y pontificia Universidad de Cervera*. Nota vàlida per a les citacions següents fins al final.

L'Arxiu de la Universitat de Cervera, però, és una realitat especialment a partir de l'any 1726. Ja hem vist que el secretari és la persona que té la responsabilitat de la custòdia i la conservació de la documentació. Felip V també dóna instruccions per afavorir el control de la documentació en demanar l'existència d'un llibre de registre dels documents que es troben a l'Arxiu. S'hi han de relacionar els documents per ordre alfabètic, cosa que després facilitarà la localització, tot numerant-los per ordre d'arribada i fent-hi constar la signatura topogràfica d'on es guarden, el número de calaix on es disposen. És a dir, i en paraules del monarca, «tendrá un libro por abecedario donde los escriba por su orden y legajo en que hallan número y cajón del Archivo». Insisteix que fer-ho així ajuda a la posterior localització, per la qual cosa remarca: «[...] para que así, con facilidad, se encuentren cuando sea preciso alguno.»

Un dels temes importants és l'accés a les instal·lacions de l'Arxiu, ja que si la documentació es troba sense control són fàcils les pèrdues o els canvis d'ubicació que impediran la localització ràpida i eficient. Per aconseguir un control òptim de l'accés, el rei ordena que «el Archivo tenga dos llaves, de las cuales tenga una el citado catedrático de propiedad menos antiguo, y otra el secretario, teniendo gran cuidado no estén en una mano estas llaves para que siempre que se abra el Archivo deban concurrir el archivero y secretario». D'aquesta manera, el control d'accés queda garantit amb la presència obligada dels dos responsables: el polític o secretari i el tècnic o arxiver.

L'arxiver és un docent de la Universitat amb un complement de dedicació horària i d'incentius i depèn del secretari. Ha de procurar que es realitzi el registre d'entrada de la documentació i el de sortida, quan aquesta sigui absolutament imprescindible, i la correcta ubicació per garantir-ne la localització. Per encàrrec del Claustre també existeix la figura del visitador de l'Arxiu, la missió del qual és comprovar periòdicament la feina de l'arxiver: que les entrades i sortides s'hagin realitzat correctament i que la localització dels documents estigui garantida. Amb la informació obtinguda de primera mà confecciona un informe que presenta al Claustre perquè aquest aprovi la tasca de l'arxiver. Quan, per qualsevol causa, la tasca no és aprovada, el Claustre duu a terme les accions necessàries per millorar-la.

Felip V també ordena tenir coneixement i constància dels llibres i documents que en cada moment són a la Secretaria. Ja siguin els que demana en préstec a l'Arxiu per dur a terme qualsevol tràmit o bé aquells que encara són vigents administrativament. El secretari ha de signar, tot donant el vistiplau, les relacions de documents i llibres que es troben a la Secretaria, confeccionades per l'arxiver. Quan el secretari cessa o renuncia al seu càrrec té l'obligació d'entregar aquestes relacions a la Universitat. Conscient del valor dels originals dels documents essencials de la Universitat (butlles pontificies, decrets, estatuts, etc.), el rei estableix que aquests no surtin de les dependències de l'Arxiu i que quan siguin sol·licitats per la Secretaria s'emeti una còpia autenticada, cosa que expressa dient «quedando en la Secretaría copia autorizada de todo para que con facilidad se puedan tener presentes cuando se necesiten». Davant el secretari i la

mateixa Universitat, l'arxiver disposa de la facultat d'autenticar còpies dels documents originals. És una més de les accions encaminades a la protecció i conservació dels documents. Finalment, el monarca també pensa en la transferència periòdica de la documentació a l'Arxiu quan mana que «en fin de cada año se pasen á dicho Archivo los libros de acuerdos de Claustro, los de Matrículas, de Visita y Reales Provisiones».

Hem de concloure que, segons les instruccions del rei Felip V, es constitueix a la Universitat de Cervera un Arxiu universitari amb els correctes requeriments d'inventari, custòdia, conservació, accés i transferència que la universitat genera en la seva funció educativa en estudis superiors. I aquesta és també una gran novetat als centres d'ensenyament superiors de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOLEA, Santiago; LAMARCA, Dolores; LLOPART, Pilar; TORRA, Jordi (1994). *La Biblioteca de la Universitat de Barcelona*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- CONILL, Miquel (1736). *Heroica vida y ejemplares virtudes del venerable doctor D. Francisco de Queralt, arcediano mayor y maestro-escuela de la Santa Iglesia de Lérida y Primer Cancelario de la...* Cervera: Universitat / Manuel Ibarra.
- FULLOLA FUSTER, Josep M.; GRACIA, FRANCISCO; CASASSAS I YMBERT, Jordi. *La Universitat de Barcelona: libertas perfundet omnia luce: 1450-2010*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- MAGARZO i VAQUER, Àngel (1983). «Estudis i estudiants a la Universitat de Cervera 1715-1842». *Pedralbes*, núm. 3.
- PRATS, Joaquim (1993). *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*. Lleida: Pagès.
- (2004-2006). «La experiencia cerverina y las fluctuaciones reformistas en las facultades jurídicas de la Universidad de Cervera». *Ius Fugit*, núm. 13-14, p. 51-75.
- RUBIO BORRÁS, Manuel (1915-1916). *Historia de la real y pontificia Universidad de Cervera*. Barcelona: Librería Verdaguer.
- RUIZ, Marina (2013). «El privilegio de privativa de libros de común enseñanza de la Universidad de Cervera en tiempos de Manuel Ibarra (1735-1749, 1754-1756)». [Inèdit].
- SOLDEVILA, Ferran (1938). *Barcelona sense universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona, 1714-1837: contribució al centenari*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia.
- SOLSONA CLIMENT, Francina (1978). *El Archivo de la Universidad de Cervera*. Cervera: Cátedra de Cultura Catalana Samuel Gili y Gaya de Cervera.

Un inventari de llibres d'una llibreria de Cervera (1760)

Josep M. Llobet i Portella

UNED, Cervera

L'existència d'una universitat literària a Cervera durant bona part del segle XVIII i de la primera meitat del segle XIX va ocasionar la formació a la ciutat d'importantes biblioteques, especialment entre el professorat universitari i els nobles. El contingut d'algunes d'aquestes biblioteques ja ha estat publicat, com la de Josep Finestres i de Monsalvo,²⁴³ la de Josep Antoni de Gomar i de Navés²⁴⁴ i la del canceller Manuel d'Alòs i de Rius.²⁴⁵

Ara, però, el que oferim és una llista de llibres que es trobava en una llibreria cerverina, cosa que ens permet saber el preu de cada exemplar. En efecte, un document notarial relacionat amb un dot, datat el dia 22 d'agost de 1760, ens dona informació sobre els llibres que es trobaven a la venda, en aquella data, a la llibreria de Joan Oliveres,

²⁴³ Ignasi CASANOVAS (1932), *Josep Finestres. Estudis biogràfics*, Barcelona, Biblioteca Balmes, p. 476-512.

²⁴⁴ Josep M. LLOBET I PORTELLA (2000), «Un inventari de la biblioteca de Josep Antoni de Gomar i de Navés, catedràtic de lleis de la Universitat de Cervera (1788)», *Arxiu de Textos Catalans Antics* (Barcelona), núm. 19, p. 637-648.

²⁴⁵ Josep M. LLOBET I PORTELLA (2010), «Un inventari de la biblioteca de Manuel d'Alòs i de Rius, canceller de la Universitat de Cervera (1752)», *Miscel·lània Cerverina* (Cervera), núm. 20, p. 227-241.